

Oefening in bescheidenheid

Nederland moet zijn eigenbelang meer centraal stellen in zijn economische en buitenlandse beleid. Dat is de boodschap die het kabinet deze week naar buiten heeft gebracht in de lang verwachte Herijkingsnota. Wat is dat Nederlandse belang? Het is duidelijk dat Nederland op langere termijn een overheersend belang heeft bij voortgaande Europese integratie en de kansen die dit biedt op economische en politieke stabiliteit. Daarop is meer dan veertig jaar lang ons buitenlandse beleid gericht geweest en er is geen reden om dat te herijken. Maar de omgeving verandert en de positie van Europa in de wereld is verzwakt. Binnen de uitgebreide Gemeenschap is de stem van Nederland minder zwaar gaan tellen. Bovendien kampt de Unie met onderlinge verdeeldheid. Hoe kan Nederland zijn positie hierin opnieuw bepalen?

Drie jaar geleden zag de toekomst van Europa er nog zonnig uit. Na de val van de muur leek de vestiging van een 'verenigd Europa' nog slechts een kwestie van tijd. De vorming van de interne markt was bijna voltooid en in Maastricht werd de marsroute uitgezet naar een economische, politieke en monetaire unie. Inmiddels is de lucht betrokken. In een recente WRR-studie wordt geschetst hoe veranderingen in de politieke, economische en maatschappelijke omstandigheden middelpuntvliedende krachten hebben opgeroepen die de lidstaten uiteendrijven en de Unie het gevoel voor richting hebben doen verliezen¹.

Op economisch gebied worden de lidstaten van de EU voorbijgestreefd door nieuwe, dynamischer economieën in andere delen van de wereld. Door de wereldwijde liberalisatie van markten en de steeds grotere mobiliteit van kennis en kapitaal is het relatieve voordeel van de Europese interne markt afgenomen. Landen in Zuidoost-Azië zijn een aantrekkelijker vestigingsplaats geworden met een groter economisch potentieel. De lidstaten van de EU worden door de gevolgen van die ontwikkeling verschillend geraakt, maar voor alle geldt dat de concurrentie heftiger is geworden. Het wordt aanlokkelijk om op kosten van andere lidstaten concurrentievoordelen uit te buiten om buitenlandse investeringen aan te trekken. De beleidsconcurrentie die daarvan het gevolg is, zet de onderlinge betrekkingen onder druk.

De monetaire samenwerking wordt zwaar bedreefd door het geweld van de financiële markten en dreigt een splijtzwam te worden in de Unie. Volgens Bernard Connolly in een pas verschenen boek kan de EMU zelfs uitlopen op een gewapend conflict tussen Frankrijk en Duitsland om de heerschappij in Europa². Men hoeft die apocalyptische visie niet te delen, om toch te erkennen dat de achterliggende motieven van Frankrijk en Duitsland voor monetaire samenwerking moeilijk onder één noemer zijn te brengen. Ook de welvaartsverschillen tussen regio's in de Unie blijven een potentiële bron van conflict.

Ook politiek gezien is de situatie veranderd. Vlak voor de deur woedt een burgeroorlog, waarop de EU politiek noch militair enig vat heeft. De etnische con-

flictstof ligt hoog opgetast. Midden-Europa maakt ingrijpende hervormingen door die politieke onrust veroorzaken. In Noord-Afrika kan het godsdienstig fundamentalisme gemakkelijk ontaarden in bloedvergieten. Rusland zal nog heel lang onrustig zijn. Wat verder weg, in het Midden-Oosten en Afrika beneden de Sahara, heersen grote politieke spanningen. Daarmee samenhangende migratiestromen zetten de Europese lidstaten onder druk. Ten tijde van de koude oorlog bewaakten de VS de internationale veiligheid, maar die rol is goeddeels weggefallen. Bij gebrek aan een gemeenschappelijk Europees beleid handelt iedere lidstaat naar eigen inzicht, maar veelal zullen andere lidstaten daar ook de gevolgen en last van ondervinden. Zo versterken conflicten in de regio de middelpuntvliedende krachten binnen de Unie.

Ten slotte is ook de rol van nationale overheden veranderd. De beleidsruimte van overheden in een internationaliserende economie en samenleving is veel beperkter geworden. Alom is sprake van een groeiende kloof tussen politiek en burger. Wie weinig heil van de eigen overheid verwacht, zal van een 'verre' overheid voor heel Europa nog minder verwachten. Juist op beleidsterreinen waar de rol van de overheid onbetwist is (immigratie, milieu, criminaliteit) is de rol van de Unie omstreden. Het nut van samenwerking op deze terreinen wordt wel onderkend, maar elk land wil wel de vrijheid behouden om het beleid naar eigen waarden en rechtsgevoel in te richten.

In dit spanningsveld moet elke lidstaat zijn weg zoeken. Voor de effectiviteit van het beleid is samenwerking met anderen nodig, maar die anderen zijn verdeeld. Het komt derhalve aan op coalitievorming, diplomatie en lobbywerk. Het ligt voor de hand dat Nederland daarbij, zoals ook in de Herijkingsnota wordt bepleit, zoveel mogelijk aansluiting zoekt bij de Frans-Duitse as. Het buitenlandse beleid kan in elk geval niet in het 'nationale luchtledige' worden bepaald, zoals bij de voorbereiding van het Verdrag van Maastricht ten overvloede is gebleken.

Nederland is niet meer wat het was in Europa en Europa is niet meer wat het was in de wereld. Door interne verdeeldheid is de EU bovendien niet wat zij zou kunnen zijn. Binnen dat beperkte speelveld ligt onze beste kans in het handig gebruik maken van de krachten van anderen. Niet de grote broek ("onze jongens in Bosnië") en het opgeheven vingertje, maar stille diplomatie en coalitievorming zullen het beleid moeten bepalen. Traditioneel hebben we er moeite mee te erkennen dat gelijk hebben niet hetzelfde is als gelijk krijgen. Dat zullen we moeten leren. Zo bezien is de hele herijkingsoperatie uiteindelijk een oefening in bescheidenheid.

L. van der Geest

1. J.P.H. Donner e.a., *Europa, wat nu?*, WRR, Voorstudies en achtergronden V91, Sdu, Den Haag, 1995.

2. B. Connolly, *The rotten heart of Europe*, Faber & Faber, 1995.